

Silvija Graljuk

Kontrastivna analiza vremenskih prijedloga s genitivom u hrvatskom i ukrajinskom jeziku

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK 811.163.42'367.633

811.161.2'367.633

Kontrastivnih istraživanja prijedložnog sustava suvremenog hrvatskog i ukrajinskog jezika još nema. Ovaj članak u kojem mi dijakronijski uspoređujemo upotrebu primarnih vremenskih prijedloga s genitivom u oba jezika, utvrđujući podudarnosti i nepodudarnosti, neveliki je doprinos takvim istraživanjima.

Glavne riječi: Vremenski prijedlozi, analiza, hrvatski, ukrajinski.

Prijedloge je teško opisati jer se nalaze u poglavljima i morfologije i sintakse, a osim toga, složenosti opisa doprinosi i činjenica da neki prijedlozi mogu stajati uz više padeža, a neki samo uz jedan. Cilj je ovoga rada da u razmatranome području popuni prazninu u kontrastivnom opisivanju uporabe vremenskih prijedloga s genitivom dvaju slavenskih jezika, ukrajinskoga i hrvatskoga. Sve češća međujezična komunikacija otvorila je niz pitanja. Motiv u izboru ove teme proizlazi iz usporedbe obrade prijedloga u ukrajinskim i hrvatskim gramatikama, u kojima su prijedlozi neujednačeno obrađeni, tako da se ne može odmah zaključiti koji hrvatski prijedlozi odgovaraju ukrajinskima i obrnuto. Motiv za razmatranje prijedlogā uz genitiv proizlazi i iz potrebe da se studentima ukrajinstike pojasne razlike u upotrebi pojedinih prijedloga.

Ukrajinski i hrvatski slavenski su jezici i u njima jezgru skupine prijedloga čine oni praslavenskog porijekla. Međutim, njihova je analiza pokazala u kolikoj su mjeri, zbog stoljećā razdvojenosti, vremenska značenja koja se iskazuju genitivom s prijedlozima različita u oba analizirana jezika. Osim toga, analiza prijedloga je na različitoj razini istraživanja u ukrajinskome i hrvatskom, a kontrastivno istraživanje uporabe prijedloga u standardnome ukrajinskom i hrvatskom jeziku još nije do kraja provedeno.

Razlike u popisu prijedloga u oba su jezika očite. Praslavenski sloj u njima čini velik dio, međutim, čak i tu frekventnost jednih prijedloga je vrlo visoka, drugi se već smatraju zastarjelima, nestalima iz uporabe, dok su neki samo ostavili trag u pojedinim frazeologizmima ili dijalektizmima. Formirale su se i nove skupine riječi koje s vremenom i mijenjanjem jezika također dobivaju status prijedloga.

Iako su u srodnim slavenskim jezicima, kao što su ukrajinski i hrvatski, prijedlozi, s jedne strane, po svom obliku i funkciji u velikoj mjeri podudarni, s druge strane postoji velik broj nepodudarnosti. Problemi se javljaju i pri prevođenju, jer se prijedložne konstrukcije ponekad prevode bez prijedloga u jednom ili u drugom jeziku.

Status prijedloga u ukrajinskoj i hrvatskoj stručnoj literaturi

Prijedlozi kao vrsta riječi različito su zastupljeni u ukrajinskim i hrvatskim gramatikama. I na prvi pogled jasno je vidljivo da su u ukrajinskim gramatikama znatno opširnije obrađeni. Zato dajemo kratak pregled opisa prijedloga u suvremenim gramatikama tih dvaju jezika.

Najprije treba postaviti pitanje značenja riječi koje zovemo prijedlozima. Suvremene ukrajinske gramatike koje dijele riječi na punoznačne i nepunoznačne općenito različito definiraju prijedloge.

Tradicionalno u ukrajinskom jeziku prijedlog se određuje kao pomoćna riječ koja služi za izricanje odnosa. Tako ih, na primjer, O. D. Ponomariv (2001.) određuje kao pomoćnu vrstu riječi koja zajedno s kosim padežima tvori zavisnost jedne od druge punoznačne riječi i tako izražava odnose. M. J. Pljušč (1994.) dodaje da prijedlozi omogućavaju razlikovanje značenja padežnih oblika. U 11-sveščanom Akademijinu rječniku ukrajinskog jezika (urednik I. K. Bilodid, 1970. – 1980.) definira se prijedlog kao nepromjenjivu pomoćnu riječ koja ukazuje na odnose upravljane imenice, zamjenice ili broja prema riječi koja upravlja. U *Rječniku ukrajinskih prijedloga* (Zagnitko, A. P., Danyljuk, I. G., Sytar, G. B., 2007.), u kojem je obrađen korpus od 1705 prijedloga i prijedložnih izraza, autori osim funkcionalne namjene ističu i morfološki aspekt te individualno, sekundarno značenje

Potpuno drugačiji pristup prijedlozima iznosi I. K. Kučerenco (1973., 2003.), koji smatra da je prijedlog samostalna riječ, odnosno prilog uopćenog značenja. Kučerenco tu dalje pojašnjava kako je uočljivije značenje prijedloga koji su kasnije nastali od priloga ili imenica (*всередині, наприкінці, кінець, край*,

коло, назустрич), a znatno je manje primjetno leksičko značenje kod primarnih (pravih) prijedloga (*вид, до, на, в*).

Problem statusa prijedloga tijesno je vezan za pitanje njegove semantike. Dati prijedlogu status punoznačne riječi značilo bi odrediti u njemu ne samo gramatičko nego i leksičko značenje. Pobornici takvoga gledanja poistovjećuju leksičko značenje prijedloga s leksičkim značenjem punoznačnih riječi.

U morfemskoj koncepciji koju je razradio I. R. Vyhovanec' (1980.) prijedlog se određuje kao poseban morfem s analitičkim sintaktičkim statusom (2004.), tj. prijedlog ima samo gramatičko značenje i potpuno mu je oduzeto leksičko zato što ne opisuje predmete i pojave materijalne stvarnosti, nego samo ukazuje na odnose i veze među predmetima i pojavama te stvarnosti.

I. R. Vyhovanec' (1947.) navodi kako prijedlog prostorne odnose ne označuje samostalno, nego jedino u kombinaciji s imenicom, dok ih prilog izražava samostalno.

U *Gramatici ukrajinskog jezika* O. K. Bezpojaska, K. H. Gorodens'ke i V. M. Rusanivs'kog (1993.) prijedlozima se priznaje zajedništvo s drugim elementima gramatičkog sustava jedino zbog njihovoga gramatičkog značenja koje predstavlja diferencijalnu funkciju.

Prijedlog bez imenice ne funkcionira. Nije slučajno, niti bez razloga V. V. Vinogradov (1988.) nazvao prijedlog aglutinativnim prefiksom kosoga padeža. O zajedničkom porijeklu prijedloga i prefiksa, o bliskosti njihovog značenja svjedoči i činjenica da i do danas većina prefikasa ima svoje odgovarajuće parove među prijedlozima.

Prijedlozi pomažu izraziti značenje odgovarajuće forme imenice i njenu sintaktičku ulogu u rečenici. Ali iako je uloga prijedloga slična ulozi nesamostalnih morfema, a posebno padežnih nastavaka, ona nije suvišna. Prijedlozi čine razliku u značenju padežnih oblika i u tome i jest bit njihove pomoćne uloge. Ponekad jedino oni mogu izraziti značenje padeža, na primjer kod riječi koje se ne dekliniraju: *для шимпанзе (genitiv), на шимпанзе (akuzativ ili lokativ), із шимпанзе (instrumental), про шимпанзе (akuzativ)* ili kada su padežni oblici istovjetni: *земли (genitiv, dativ), на землі (lokativ)*.

U većini hrvatskih gramatika ističe se da su prijedlozi suznačne, nepunoznačne, nesamostalne, sinsemantične riječi, pod čime se podrazumijeva da su njihova značenja uopćena, da su relacijska, tj. da se njima uspostavljaju

odnosi među riječima. S prijedlozima dolaze samo zavisni padeži, najčešće genitiv, najrjeđe dativ, a lokativ dolazi isključivo s prijedlozima.

U *Gramatici* Silić–Pranjковиć (2005.) spominje se samo odnosna funkcija prijedloga. U *Akademijinoj gramatici* (Babić 1991) autori ističu osim pomoćne uloge prijedloga i njihovu ulogu u subordinaciji među punoznačnim riječima. U gramatici E. Barić (1997.) također je istaknuta sintaktička uloga prijedloga, uloga povezivanja riječi u rečenici.

Analiza usporedbe vremenskih prijedloga s genitivom

Genitiv bez prijedloga ima vrlo često vremensko značenje, kako u hrvatskome, tako i u ukrajinskom, npr. svake subote – *кожної суботи*, prošle godine – *минулого року*. U ovome radu uspoređujemo razlike u izražavanju genitiva u hrvatskome i ukrajinskom jeziku.

Prema Ivi Pranjковиću, svi se prijedlozi mogu primarno svrstati u prostorne ili vremenske. Tako on u svojoj *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić–Pranjковиć 2005) u poglavlju o sintaksi prijedlozima značenja dijeli na dimenzionalna i nedimenzionalna. U dimenzionalna uvrštava prostorna i vremenska značenja. U ovome radu pozornost posvećujemo prvotnim vremenskim prijedlozima uz genitiv; navodimo ih redom.

Prijedlog *do* označava približavanje cilju ili nekoj točki i dodir s nečim u vremenu. Npr. *doći do 6 sati – прийти до шостої години; raditi do kraja tjedna – працювати до кінця тижня; završiti do iduće godine – закінчити до наступного року*.

Prijedlogom *iz* označava se trajanje, ali samo u kombinaciji s prijedlogom *u*. Npr. *iz dana u dan – з дня на день, з дня в день; iz godine u godinu – з року в рік; iz djetinjstva – з дитинства*.

Prijedlog *iza* označava slijed, može se zamijeniti prijedlozima *nakon*, *poslije*. Npr. *iza Božića – після Різдва; iza 9 sati – після дев'ятої години; iza podne – після полудня, після обіду, післяобід* (u dijalektu, kao prilog). *Ti dolaziš iza nas* (prostorno-vremensko značenje). *Tu приходиш після нас*.

Prijedlogom *nakon* pokazuje se da nešto slijedi kao nastavak ili u produžetku, odmah po isteku nekog vremena ili događaja (suprotno prijedlozima *pred*, *prije*, *ući*). Npr. *nakon mnogo godina – після довгих літ; nakon sjednice – після засідання; nakon dugog razmišljanja – після довгого роздумування; nakon zanimljive rasprave – після цікавої дискусії*.

Prijedlog *od* označava odvajanje, udaljavanje. Npr. *od Božića від Різдва; od ljeta – від літа; od jutra do mraka – від (з) ранку до ночі*.

Prijedlog *poslije* označava vrijeme koje slijedi (suprotan je prijedlogu *prije*). Npr. *poslije rata – після війни, по війні; poslije večere – після вечері; poslije ponoći – після півночі*.

Prijedlogom *preko* označava se vrijeme u trajanju. Npr. *preko noći – впродовж (впродовж) ночі, протягом ночі, за ніч; preko dana – впродовж, впродовж дня; preko zime – впродовж (впродовж, протягом) зими; čekati preko sat vremena (višak vremena) – чекати більше години, понад годину*

Prijedlog *prije* označava vrijeme koje prethodi nekom događaju. Npr. *prije ručka – перед обідом; prije rata – перед війною; prije jutra – перед ранком; prije odlaska – перед відїздом. On je prije mene. (prostorno-vremenski smisao). Він переді мною, поперед мене; ранише від мене*.

Prijedlog *s(a)* kao genitivni prijedlog najčešće stoji u opreci s akuzativnim prijedlogom *na*. Npr. *s vremena na vrijeme – час від часу; s petka na subotu з п'ятниці на суботу; s početka stoljeća – з початку століття*.

Prijedlog *za* znači vrijeme u okviru onoga što imenica znači. Npr. *za rata – в час війни, впродовж (впродовж, протягом) війни; za dana – за дня, коли був це день; za toje mladosti – під час моєї молодості, в час моєї молодості*.

Zaključak

U ovome smo radu prikazali upotrebu vremenskih prijedloga s genitivom u ukrajinskom i hrvatskom jeziku. Zaključujemo da se u tima dvama srodnim slavenskim jezicima upotrebljavaju gotovo jednaki prijedlozi. U hrvatskom su to: *do, iz, iza, nakon, od, poslije, preko, prije, s(a), za*, a u ukrajinskom: *після, від, до, з, без* (od prijedloga koji stoje uz genitiv, prvotnih). Osim dominantnoga *після*, vrlo su zastupljeni i sekundarni prijedlozi *впродовж (впродовж)* i *перед*.

Usporedba obrađenih prijedloga u hrvatskome i ukrajinskom jeziku ukazuje na sličnosti. Prijedlozi se u oba jezika mogu podudarati oblikom i funkcijom (najčešće uz fonološke razlike).

Najveće su podudarnosti među prijedlozima kod sljedećih parova: *poslije – після, od – від, do – до, з – з, a* sličnosti kod: *do – до, od – від, iz – з, iza – після, nakon – після, poslije – після, по, (s se prevodi sa з.),* razliku nalazimo kod prijedloga *preko* koji se prevodi sekundarnim prijedlozima *впродовж, продовж,*

протягом, prije se prevodi s перед uz koji onda stoji instrumental, за se prevodi s під час, в час, продовж, впродовж, протягом.

Na kraju još valja dodati da se mnoge prijedložne konstrukcije u ukrajinskom jeziku prevode besprijedložno u hrvatskom, i obrnuto.

U ovome je radu prikazana upotreba prijedloga u dva srodna slavenska jezika. Analiza je pokazala brojne podudarnosti i manji broj nepodudarnosti koje su se razvile s vremenom. Budući da jezgru skupine, kako je rečeno, čine prijedlozi praslavenskog podrijetla, ti se prijedlozi ipak nisu znatno udaljili svojim osnovnim značenjima.

Literatura

- O. D. Ponomariv, V. V. Rizun Ševčenko, L. Ju. *Sučasna ukrajinska mova: Pidručnyk*. Kijev, Lybid'. 2001.
- Sučasna ukrajins'ka literaturna mova*, . ur. M. Ja. Plušč., Vyšča škola, Kijev 1994.
- Slovnyk ukrajins'koho movy v 11 t. (1970 – 1980)*. ur. I. K. Bilodid. Kijev. Naukova dumka.
- A. P. Zagnitko, I. G. Danyljuk, G. B. Sytar, *Slovnyk ukrajins'kyh pryjmennykiv*. Donec'k. TOV VKF „BAO“, 2007.
- I. K. Kučerenko, Leksyčne značennja pryjmennyka. *Movoznavstvo*, br.3, 1973, 12–23.
- I. K. Kučerenko, *Teoretyčni pytannja gramatyky ukrajins'koho movy: Morfologija*. Vinnycja. Podillja – 2000, 2003.
- V. V. Vinogradov, *Russkij jazyk*. Moskva – Leningrad 1947.
- I. R. Vyhovanec', *Pryjmennykova systema ukrajins'koho movy*. Naukova dumka, Kijev 1980.
- I. R. Vyhovanec', *Častyny movy v cemantyko–gramatyčnomu aspekti*. Naukova dumka, Kijev 1988.
- I. Vyhovanec', K. Gorodens'ka, *Teoretyčna morfologija ukrajins'koho movy: Akademyčna gramatyka ukrajins'koho movy*. Pul'sary, Kijev 2004.
- O. K. Bezpojasko, K. G. Gorodens'ka, V. M. Rusanivs'kyj, *Gramatyka ukrajins'koho movy: Morfologija*. Lybid', Kijev 1993.
- J. Silić, I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga, Zagreb 2005.
- S. Babić i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. HAZU i Globus, Zagreb 1991.
- E. Barić i dr., *Hrvatska gramatika, 2. promijenjeno izdanje*. Školska knjiga, Zagreb 1997.

Sažetak

U radu su na sinkronijskom nivou predstavljene sličnosti i razlike u upotrebi vremenskih prijedloga koji stoje uz genitiv u hrvatskom i ukrajinskom standardnom jeziku. Kako je genitiv padež koji ima jako širok spektar značenja i s njim se veže jako velik broj prijedloga (najveći broj u odnosu na ostale padeže), ti mu prijedlozi obogaćuju spektar značenja.

Područje rada suzili smo na primarne vremenske prijedloge te ćemo metodom kontrastiranja ukazati na sličnosti i razlike u ova dva srodna slavenska jezika. Kako ćemo u radu obrađivati primarne prijedloge, a oni čine u oba jezika većim dijelom praslavensko naslijeđe, time je onda i uvjetovana njihova genetska i tipološka sličnost. Pokazat ćemo da manji broj prijedloga nema svog leksičkog parnjaka u jednom ili drugom jeziku. Na kraju rada ćemo sumirati što smo ovim opisom i analizom pokušali pokazati, a to je u kojoj su se mjeri zbog stoljeća razdvojenosti prijedlozi u ova dva jezika udaljili po svojim značenjima.

Contrastive analysis of temporal prepositions with Genitive Case in Croatian and Ukrainian language

(Summary)

The article will present at the synchronic level the similarities and differences in the use of temporal prepositions that stand with the genitive in Croatian and Ukrainian standard languages. As the genitive is a case with a very wide range of meanings and a large number of prepositions are used with it (the largest number compared to other cases), these prepositions enrich its range of meanings.

We have narrowed the area of interest to primary time prepositions and we will use the contrasting method to point to the similarities and differences in these two related Slavic languages. As the paper will deal with the primary prepositions, and in both languages they mainly present the Proto-Slavic heritage, this conditions their genetic and typological similarity. We will show that a few prepositions do not have their lexical counterparts in the other language. At the end of the article we will summarize what we attempted to present by this description and analysis, i.e. to what degree, due to centuries of separation, prepositions in these two languages diverged according to their meanings.

Keywords: Temporal prepositions, Analysis, Croatian, Ukrainian.